

VILIUS
IVANAUSKAS

Lietuviškoji

nomen- klatūra

biurokratinėje
sistemoje

Tarp stagnacijos
ir dinamikos
(1968–1988 m.)

Turinys

Pratarmė 13

Įvadas 17

- 1 Darbo tematinis laukas 22
 - 1.1 Vietinė nomenklatūra ir lokalūs interesai – santykis su centru 22
 - 1.2 Biurokratinė aplinka, kurioje asmeniniai ryšiai nustelbia procedūras 29
- 2 Istoriofografija ir chronologinės ribos 33
 - 2.1 Totalitarizmas, revizionizmas ir postrevizionizmas 33
 - 2.2 „Lūžio prie Baltijos“ kryptis: nuo politinės iki sociokultūrinės interpretacijos 38
 - 2.3 Nomenklatūra istoriofografijoje ar atsiminimuose: kolaborantai, prisitaikėliai ir neprarastoji karta 42
- 2.4 Brandusis socializmas ir vėlyvasis sovietmetis 51
 - 3 Teorija ir metodologija 57
 - 3.1 Tarpdiscipliniškumas 57
 - 3.2 Šaltiniai 59
 - 3.3 Teorinis modelis ir metodologinės tyrimų prieigos 61
 - 3.4 Darbo struktūra 86

1 dalis

Lietuviškosios nomenklatūros struktūra ir socialiniai ryšiai 89

- 1 Nomenklatūra kaip kadrujų atrankos sistema 91
- 2 Nomenklatūra kaip socialinė grupė 99
 - 2.1 Nomenklatūros socialinių tinklų tipizavimas 99

- 2.2 Nomenklatūros tinklų persidengimo taškai 107
- 2.3 Socialinius ryšius integruojantys ritualai 111

3 Lietuviškosios nomenklatūros struktūriniai bruožai 125

- 3.1 Technokratai, partokratai ir kultūrininkai 125
- 3.2 Bendramokslų kartos įsitvirtinimas valdžios struktūrose ir ūkio valdyme 135
- 3.3 Nomenklatūros autoritetai ir jų tarpusavio santykiai 141

II dalis

Lietuviškosios nomenklatūros atsakas į centro iniciatyvas bei atskirų sričių reglamentavimą 155

4 Žemės ūkio šakos išskirtinumas ir Agropromo kūrimas 159

- 4.1 Simbolinė agrarinės šakos reikšmė Lietuvoje 159
- 4.2 Tarybinių ūkių vadovų ir kolūkių pirmininkų įtaka 166
- 4.3 Tarp ūkių stambinimo ir asmeninių ūkių palaikymo 173
- 4.4 Institucinė reforma – agropramoninio komplekso kūrimas 180
 - 4.4.1 Pagrindimas ir pokyčiai 180
 - 4.4.2 Institucinis pertvarkymas ir pareigybių pokyčiai 183
 - 4.4.3 Centralizacija ir spaudimas 190

5 Kuro ir energetikos įmonių statyba bei energetikos plėtra 197

- 5.1 Posūkis energetikoje: nuo autonomiškumo link didėjančios centralizacijos 198
- 5.2 Ignalinos atominės elektrinės statybos inicijavimas 202
- 5.3 Ignalinos AE statyba ir pirmieji nerimo ženklai 207
- 5.4 Vietinių energetikos kadrų vietininkiškumo klausimas 216
- 5.5 Mažeikių naftos perdirbimo gamykla 220
 - 5.5.1 Vietos parinkimo klausimai ir debatai 220
 - 5.5.2 Statybos darbų organizavimas 224

5.6 Sąjunginių energetikos įmonių skverbimosi į respubliką socialinė politinė reikšmė 230

6 Rusų kalbos plėtra ir Lietuvos TSR švietimo politika 8–9-ajame dešimtmetyje 233

- 6.1 Direktyviniai ir biurokratiniai sprendimai bei kontrolė (centro ir respublikos lygmeniu) stiprinant rusų kalbos mokymą 234
- 6.2 Rusų kalbos mokymo stiprinimo įgyvendinimo kontrolė ir jos spragos: požiūris į rusinimą iš vidaus švietimo administravimo srityje 242
- 6.2.1 Rusų kalbos mokymą stiprinančių priemonių įgyvendinimas LTSR švietimo sistemoje 242
- 6.2.2 Tikrinimų ir kontrolės spragos 250
- 6.3 Lietuvių kalbos statuso išsaugojimas ir rusų kalbos mokymo stiprinimas 256
- 6.4 Rusų kalbos mokymo politikos pasekmės 265

III dalis

Ideologinis socialinis prisitaikymas ir biurokratinė praktika 267

7 Lokalus lygmuo. Neformalios rutinos Alytaus organizacijose sovietmečiu 275

- 7.1 Alytaus miesto plėtra 276
- 7.2 Vietinės nomenklatūros santykiai ir hierarchija 281
- 7.3 Partinė kontrolė ir tarpusavio įsipareigojimai 292
- 7.4 Pagalba miestui 297
- 7.5 Neformalios biurokratinės rutinos 304

8 Respublikos lygmuo: ideologinė kontrolė, tikrinimai ir laviravimas 311

8.1 Drausmingas ir organizuotas vadovas 314

- 8.2 Ideologinis atitikimas 320
 - 8.2.1 Ideologija kasdienybėje ir asmeninis gyvenimas 320
 - 8.2.2 Ideologinis atitikimas darbinėje veikloje 329
- 8.3 Tikrinimai ir sankcijos 360

- 9 Centro lygmuo: bendravimas su Maskva ir konkurencija dėl išteklių 369
 - 9.1 Vietinių socialinių tinklų stiprinimas palaikant santykius su centru (savi vs svetimi) 369
 - 9.2 Ryšių stiprinimas centro vykdomosios valdžios institucijose ir pagalba planinėms užduotims: strategija „po kablelio“ 376
 - 9.3 A. Sniečkaus vs P. Griškevičiaus paklusnumas centrui 389
 - 9.4 Centro vykdoma priežiūra 395
 - 9.4.1 Palankūs ir kritiški centro pareigūnai 395
 - 9.4.2 Centro pareigūnų vizitai ir tikrinimai 401
 - 9.5 Trijų lygmenų tarpusavio santykis nagrinėjant nomenklatūros socialinius ryšius 413

- 10 Nomenklatūros vartotojiškumo modeliai: atitrūkimas nuo socialistinių standartų 419
 - 10.1 Išskirtinio lietuviškosios nomenklatūros vartojimo reikšmė 419
 - 10.2 Deficitinių ir importinių prekių bei paslaugų įsigijimas 421
 - 10.3 Nomenklatūrininkų geras skonis ir kultūros mecenatystė 431
 - 10.4 Nomenklatūros vartojimo socialinė reikšmė 437

- IV dalis**
Nomenklatūros santykio su sistema analizė 445

- 11 Konjunktūrinis modelis: lietuviškosios nomenklatūros įsipareigojimai sistemai ir atitolimas nuo jos 449
 - 11.1 Trys pagrindiniai nomenklatūros konjunktūriniai tipai 449

- 11.1.1 Partokratai 450
- 11.1.2 Technokratai 456
- 11.1.3 Kultūrinė ir mokslinė nomenklatūra 462
- 11.2 Sisteminiis nepakankamumas: teorinės įžvalgos ir nomenklatūros patyrimas 476
- 11.2.1 Ideologinė agitacinė priežiūra kaip sistemos ribotumas 479
- 11.2.2 Planinės ekonomikos trūkumai 484

12 Nacionalinis modelis 497

- 12.1 Nacionalinio komunizmo bruožai 497
- 12.2 Pasyvus nacionalinis komunizmas. Vietininkiškumas ir gimtojo krašto interesai: santykis su centro politika 503
- 12.3 Lietuviškosios nomenklatūros veiksmai ir požiūriai reformistinės centro politikos kontekste (1985–1988 m.) 525
- 12.3.1 Vietininkiškumo modelio problematika pokyčių metais 525
- 12.3.2 Vietiniai partokratai ir suvaidinta reakcija reformų atžvilgiu 538
- 12.3.3 Technokratų veikla siekiant ekonominio efektyvumo. Ūkiskaitos diegimas 543
- 12.3.4 Kultūrininkai ir tautinių simbolių bei istorinės atminties sklaida 550
- 12.3.5 Lietuviškosios nomenklatūros atsakas į etninių procesų stiprėjimą 561

Išvados 571

Santrumpos 578

Šaltiniai ir literatūra 579

Summary 593

Резюме 623

Asmenvardžių rodyklė 657